

Refugiul populației românești din județul Satu Mare după aplicarea celui de-al doilea arbitraj de la Viena

Claudiu PORUMBĂCEAN *

Abstract: Refuge of the Romanian Population of Satu Mare County after the Implementation of the Second Vienna Arbitration. 1940 was, for Romania, the year in which a large part of the country was lost by surrendering Bessarabia and Northern Bukovina, the north-western part of Transylvania, and the Cadrilater. The causes leading to that diplomatic disaster lied both in the politics of certain great powers of Europe and, above all, in the inability of King Carol II to solve the problem through a firm policy. In Belvedere Palace in Vienna, at 14:00 on 30 August, the Arbitration was pronounced: 42,243 km², home to a population of 1,314,654 Romanians, were placed under Hungarian rule. As an immediate consequence of the Vienna Arbitration, the ceded territory was to be evacuated within two weeks, more precisely, until midnight on 13 September 1940, in nine successive stages. When they were not driven away by the Hungarian authorities or population, the Romanian inhabitants decided to flee to the territory which was left to Romania while a large part of the Hungarians in the south of Transylvania moved to the north of the province. The national archives of Satu Mare keep documents concerning this episode which spread over several years. The first record of the refugees was made in 1940 by the Romanian authorities. The record is alphabetical and includes the old territory of Satu Mare County. The refugees' destinations were Lugoj, Turnu Severin, Buzău, Orșova, Caransebeș, Mediaș, Sibiu, Blaj, Beiuș, etc. On 17 May 1942, another record, of the refugees who were not found in the 1940 records, was drawn up by the local Hungarian authorities. Unfortunately, the exact number of the people who took refuge is very difficult to find out, seeing how the family members of those listed in the official records were not always mentioned; that was confirmed on several occasions by witnesses to the exodus.

Keywords: Vienna Arbitration, refugee, Satu Mare, National Archive, 1940.

Contextul diplomatic premergător aplicării celui de-al doilea arbitraj de la Viena

1940 a însemnat pentru România anul în care s-a pierdut o bună parte din teritoriul țării prin cedarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord, a nord-vestului Transilvaniei și a Cadrilaterului. Cauzele care au dus la acest dezastru diplomatic se găsesc, atât în politica dusă de unele mari puteri ale Europei, cât, mai ales, în incapacitatea regelui Carol al II-lea de a soluționa problema printr-o politică fermă. Pentru a înțelege mai bine această problemă trebuie să pornim de la Pactul

* Cercetător științific, doctor în istorie, Muzeul Județean Satu Mare;
e-mail: claudiupp@yahoo.com.

Ribbentrop – Molotov din august 1939, referitor la împărțirea sferelor de influență în răsăritul Europei. Primul pas în această dramă teritorială l-a marcat ultimatumul Uniunii Sovietice din 26 iunie 1940, când Stalin a cerut imediată evacuare a Basarabiei și Bucovinei de Nord. Încredințată că Germania nu va interveni în apărarea României, Uniunea Sovietică făcea primii pași care cutremurau Europa. Consiliul de Coroană, convocat de urgență, a dovedit că armata română este gata să lupte, dar că rezistența în fața puhoiului rusesc ar fi fost de scurtă durată. În aceste condiții, România a pierdut peste 60.000 de km².

Sfătuit de germani, Carol al II-lea a cedat. Apoi, tot sub patronajul lui Hitler, care la 3 august 1940 a cerut guvernului român să cedeze Bulgariei partea de sud a Dobrogei, la începutul lunii septembrie, prin Tratatul de la Craiova, România ceda Bulgariei Cadrilaterul obținut în anul 1913. În fața acestei situații, Carol al II-lea a sperat să poată salva frontierele țării printr-o rapidă apropiere de Germania și prin adoptarea unor măsuri interne menite a-i atrage simpatia lui Hitler. Dar aceste decizii nu au putut salva România de o nouă încercare la care a fost supusă și anume arbitrajul de la Viena din 30 august 1940 prin care România avea să cedeze Ungariei partea de nord a Transilvaniei. Frontierele erau astfel trasate, încât trupele germane să poată ajunge cu rapiditate în zona petrolieră din Prahova.

În cele ce urmează, vom încerca să prezentăm, pe scurt, principalele momente care au facilitat arbitrajul de la Viena, care a fost politica dusă de România și de principalii actori de pe scena internațională, direct interesați în acest conflict diplomatic, precum și importanța și urmările acestui act¹.

Una din măsurile luate de Carol al II-lea în speranța atragerii simpatiei lui Hitler, a fost înlocuirea premierului proapusean Gheorghe Tătărescu cu filogermanul Ion Gigurtu, în al cărui guvern Mihail Manoilescu deținea funcția de ministru de Externe. Această schimbare s-a produs la 4 iulie 1940, moment în care Germania și Italia puteau dispune în chip absolut de soarta noastră și mai mult, aceste două țări nu ne erau prietene, fapt ce a costat foarte mult România.

Dar de ce erau ostile României? Motivele sunt multe și nu vom insista prea mult în această privință, însă merită subliniate câteva aspecte care și-au pus greu amprenta asupra politicii externe românești și, implicit, asupra frontierelor țării.

Începând cu Italia, putem afirma că, în ciuda tratatului încheiat de mareșalul Averescu cu această țară în 1926-1927, reușind să obțină recunoașterea Basarabiei, România, sub influența lui Titulescu, a făcut să cadă acest tratat în 1933, iar în 1935 a fost cel dintâi stat din lume care a pus în aplicare sancțiunile impuse de Societatea Națiunilor împotriva Italiei, pe când ungurii au refuzat să facă acest lucru, creându-și în fața Italiei un titlu excepțional la recunoștință².

¹ Vezi pe larg Aurică Simion, *Dictatul de la Viena*, ediția a II-a, București, 1996; Cornel Grad, *Al Doilea Arbitraj de la Viena*, Iași, 1998; Vasile Pușcaș, *Dictatul de la Viena, Transilvania și relațiile româno-ungare (1940-1944)*, Cluj-Napoca, 2020; Mihail Manoilescu, *Dictatul de la Viena. Memorii iulie-august 1940*, București, 1991; Valer Pop, *Bătălia pentru Ardeal*, București, 1992; Raoul Bossy, *Amintiri din viața diplomatică*, vol I și II, București, 1993; Paul al României, *Carol al II-lea Rege al României*, București 1991.

² Mihail Manoilescu, *op. cit.*, p. 28.

Mai mult, în primăvara anului 1937, contele Ciano, întâlnindu-l pe Lahovary (ministrul României la Tirana), îi face propuneri îmbietoare de prietenie cu România, înlăturând orice idee de modificare teritorială în Transilvania, numai cu dezideratul de a oferi un regim mai bun minorității maghiare. Pentru a pecetlui această apropiere, Ciano se oferise să vină la București, dar telegrama trimisă de Lahovary ministrului său de atunci Victor Antonescu, nu a primit nici un răspuns³.

Referitor la Germania, menționăm întâlnirea lui Gheorghe Brătianu cu Hermann Göring din 7 noiembrie 1936, în care acesta din urmă sugerează României să rămână neutră în viitorul război, iar în schimb Germania „merge până la garantarea frontierelor României, dar trebuie să fim siguri”⁴. La 16 noiembrie 1936, Hitler îi declară lui Brătianu că o apropiere a României de Germania nu înseamnă părăsirea alianțelor sale, iar dacă se realizează o mai bună legătură economică cu Germania⁵, România ar căpăta, ca și Yugoslavia, asigurările Germaniei împotriva revendicărilor revizioniste: „Aș merge în cazul acesta foarte departe și aș spune-o în mod public și oficial, la Roma și Budapesta, și mai cu seamă la Budapesta”⁶. Hitler l-a autorizat pe Brătianu să comunice regelui și apropiaților săi această declarație, dar Bucureștiul nu răspunde acestor avansuri ale germanilor.

La 4 decembrie 1936, Göring îi comunică lui Comnen, ministrul României la Berlin, din ordinul lui Hitler, că Germania nu are nimic împotriva relațiilor diplomatice ale României cu alte țări, chiar și cu Franța, dacă România nu intră în vreo combinație împotriva Germaniei. În acest sens, Göring afirma: „Vă oferim amiciția noastră. Dacă dvs. refuzați, ne găsim parteneri în altă parte și nu vă mirați dacă vom întări legăturile noastre cu Bulgaria și Ungaria”⁷. Göring a adăugat că Hitler era gata să-l primească pe Comnen pentru a-i confirma aceste propuneri. În fața pasivității Bucureștiului, în raportul său din 25 martie 1937, Comnen precizează o declarație a lui Göring în care acesta repetă pe un ton categoric că dacă România se va angaja să rămână neutră într-un viitor război, atunci „Germania va spune tuturor vecinilor României, cum a spus-o și pentru Yugoslavia: nu aveți dreptul să vă atingeți de pământul românesc. Vom spune la Budapesta ca și la Sofia că orice tentativă împotriva României ar fi urmată de apariția avioanelor noastre asupra Budapestei și Sofiei. Nu mai încape îndoială, de asemenea că orice tentativă din partea Sovietică de a trece granița dvs. ar găsi, la cererea dvs., în dosul armatei române, legiunile noastre”⁸.

În timp ce noi tratam cu indiferență toate aceste sugestii, maghiarii își continuau politica lor abilă de cultivare a Germaniei, ceea ce nu-i împiedica să întrețină, în paralel, relații cu anglo-francezii.

³ *Ibidem*, p. 29.

⁴ *Ibidem*, p. 30.

⁵ Rebecca Haynes, *Politica României față de Germania între 1936-1940*, Iași, 2003, p. 174.

⁶ *Ibidem*.

⁷ Mihail Manoilescu, *op. cit.*, p. 30.

⁸ Valer Pop, *op. cit.*, p. 18.

În martie 1939, România a obținut garanțiile Franței și Angliei. Acceptarea garanțiilor de către România nu l-a împiedicat totuși pe Hitler să-i declare lui Gafencu la 19 aprilie 1939: „Nu vom sprijini nicio revendicare îndreptată împotriva României care, atâta vreme cât ne va arăta prietenie, va avea parte la rândul ei de prietenia noastră”⁹. Acceptând „prietenia” anglo-franceză, România a rămas în continuare înfeudată acestui sistem de alianță care, din august 1916, nu făcea altceva decât să promită și nimic mai mult. Istoria a dovedit-o, atât în desfășurarea celui de-al Doilea Război Mondial, cât și după.

Astfel, noua direcție urmată de Carol al II-lea prin schimbarea guvernului, a pus România în fața unei Italii și Germanii extrem de ostile, ce puteau invoca atâtea fapte care păreau să le justifice această ostilitate. În fața acestei politici, Ungaria și-a urmărit constant scopul politic vizat încă de la Trianon. În timpul crizei basarabene și imediat după aceea, nervozitatea ungară atinsese paroxismul, ei fiind liniștiți cu asigurări serioase din partea Italiei și a Germaniei. În ceea ce privește măsurile militare luate de Ungaria, ele echivalau cu o mobilizare generală. Atitudinea violentă a Ungariei se baza pe întâlnirea din ianuarie 1940 dintre Csaky și Ciano la Veneția, în care se afirma că: „Ungaria nu va ataca România când aceasta va fi atacată de URSS, cu condiția ca România să lupte împotriva Uniunii Sovietice. În cazul că România ar ceda fără a se bate, Ungaria va interveni și va revendica Transilvania”¹⁰. În fața intenției Ungariei de a ataca România în noaptea de 2/3 iulie, Germania se opune dezaproband această acțiune¹¹, însă este clar că nu i-a putut liniști pe unguri decât făgăduindu-le că vor obține curând, pe cale pașnică, ceea ce voiau să câștige provocând războiul.

După pierderea Basarabiei, guvernul Tătărescu a intensificat eforturile sale de apropiere de Germania, denunțând garanțiile anglo-franceze și proclamând public o nouă politică externă a României. În același timp, Hitler cere guvernului român să intre în tratative directe cu Ungaria și Bulgaria pentru a rezolva diferendele cu aceste state și a pune bazele unei păci definitive (2 iulie 1940). Dar schimbarea de guvern din 4 iulie 1940 nu a avut efectul scontat în Germania, constituirea guvernului Gigurtu producând la Berlin o surpriză și o decepție deoarece, în urma unor consfătuiri anterioare româno-germane, s-a stabilit ca viitorul guvern să fie constituit de Antonescu cu legionarii.

La 26 iulie I. Gigurtu și M. Manoilescu au fost convocați la Führer, iar la 27 iulie la Duce, la Roma. Conversațiile de la Berchtesgaden au fost foarte importante, deoarece, înaintea arbitrajului de la Viena, a fost întâia și singura ocazie când punctul de vedere românesc în ceea ce privește Ardealul, a putut fi expus în toată amploarea și cu toată documentarea în fața celor mai autorizați reprezentanți ai Germaniei. Afirmațiile românești s-au bazat pe documente irefutabile, între altele pe hărți etnografice germane, austriece, ungurești și italiene. Pledoaria lor

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ Raoul Bossy, *op. cit.*, vol II, p. 213.

¹¹ Ottmar Trașcă, *Stenogramele Consiliului de Miniștri al Ungariei din 22, 28, 29, 31 august 1940 referitor la cel de-al doilea Arbitraj de la Viena*, în „Anuarul Institutului de Istorie Cluj-Napoca”, XXXVII, 1998, p. 179.

a impresionat, s-a discutat principial și schimbul de populație urmat de cedare de teritoriu corespunzător. Delegația română a afirmat că este de acord cu cedarea a maximum 14.000 km², dar Ribbentrop a replicat că e prea puțin. Rezultatul vizitei de la Roma a fost la fel cu cel de la Berlin. Se spera astfel în soluționarea litigiului româno-ungar doar prin schimb de populație. Din păcate pentru noi, tratativele începute la 16 august la Turnu-Severin nu au fost în măsură să clarifice situația, deoarece Valer Pop, reprezentantul României, s-a opus cu intransigență cererii maghiare, care solicita nu mai puțin de 67.000 km² cu o populație de 3.900.000 de locuitori, dintre care 2.200.000 erau români și numai 1.200.000 erau unguri.

După ce au urmărit foarte atent desfășurarea tratativelor, Germania și Italia consideră că este cazul încheierii acestui litigiu¹², astfel că invită la Viena o delegație română și una maghiară. Ceea ce a urmat se știe. La 30 august 1940 România a fost nevoită să cedeze un teritoriu de peste 42.000 km² cu o populație de aproximativ 2.600.000 de locuitori, dintre care 49,6% erau români și 37% maghiari. În schimbul acestui arbitraj, România primea garanțiile Axei pentru teritoriul rămas, pe când Ungaria își manifesta nemulțumirea față de proporția teritoriului primit. Nici regele și nici Antonescu nu au ratificat arbitrajul, nici în *Monitorul Oficial* nu s-a publicat decizia de la Viena. Astfel, arbitrajul a creat numai o stare de fapt care nu s-a transformat niciodată într-o stare de drept. Soluția de la Viena era dezastroasă, atât din punct de vedere politic și economic, dar mai ales etnic pentru populația românească din teritoriul cedat¹³.

În concluzie, putem afirma că în ciuda eforturilor depuse de delegația românească, atât la Turnu-Severin, cât și la Viena, aceasta a fost nevoită să accepte consecințele unor manevre de culise diplomatice, ale unei politici externe greșite duse de România anterior arbitrajului de la Viena, în special de Nicolae Titulescu, în timp ce Ungaria nu a încetat nicio clipă să spere obținerea anulării Tratatului de la Trianon, fapt pentru care a știut să cultive politica Italiei și a Germaniei, pe când România făcea plecăciuni la curțile Angliei și Franței într-un moment în care putea înclina balanța de partea sa. Cert este că Hitler și-a îndeplinit cu succes misiunea sa diplomatică reușind să învrăjbească cele două popoare vecine, fără a mulțumi pe vreunul dintre ele, dar făcându-și pe viitor doi aliați fideli, ambii urmărind scopuri precise: Ungaria obținerea întregii Transilvanii, iar România refacerea teritorială.

Refugiul populației românești din județul Satu Mare

În palatul Belvedere, la Viena, la orele 14, s-a pronunțat arbitrajul: 42.243 km², cu o populație de 1.314.654 români au trecut sub dominația maghiară. Textul arbitrajului cuprindea următoarele¹⁴:

¹² Andreas Hillgruber, *Hitler, Regele Carol și Mareșalul Antonescu. Relațiile germano-române 1938-1944*, București, 1994, p. 127.

¹³ Gheorghe Buzatu, *România cu și fără Antonescu, Documente, studii, relatări și comentarii*, Iași, 1991, p. 114.

¹⁴ Vasile Pușcaș, *op. cit.*, 9. 121-123.

- Frontiera definitivă dintre România și Ungaria a fost fixată după cum rezultă din harta anexată documentelor oficiale. Delimitarea mai detaliată și pe teren a frontierei a fost încredințată unei comisiuni româno-ungare;
- Fostul teritoriu român, care revine, astfel, Ungariei, va fi evacuat de către trupele române într-un termen de 14 zile și predat Ungariei într-o stare de ordine. Diferitele etape ale evacuării și ocupării, precum și celelalte modalități, vor trebui fixate imediat de către o comisie româno-maghiară. Guvernul român și guvernul maghiar se vor sprijini, astfel ca evacuarea și ocuparea să se desfășoare în perfectă liniște și ordine;
- Toți cetățenii români stabiliți actualmente în teritoriul pe care România va trebui să-l cedeze vor dobândi cetățenia maghiară. Ei vor avea dreptul de a opta pentru cetățenia română într-un termen de șase luni. Persoanele care vor face uz de acest drept de opțiune vor trebui să părăsească teritoriul ungar într-un termen ulterior de un an și vor fi primite în România. Ele vor putea lua cu sine averea lor mobilă. Vor putea, de asemenea, să lichideze, înainte de emigrarea lor, averea lor imobilă și să ia cu ei sumele obținute. În cazul în care această lichidare nu le-ar fi posibilă, vor trebui să fie despăgubite de către Ungaria. Ungaria este obligată să soluționeze în mod binevoitor și generos toate chestiunile legate de transferul optanților;
- Cetățenii români de naționalitate maghiară, stabiliți în teritoriul cedat în 1919 de către Ungaria României și care vor continua să facă parte din statul român, vor avea dreptul să opteze pentru cetățenia maghiară într-un termen de șase luni. Persoanelor care vor face uz de acest drept de opțiune li se vor aplica normele prevăzute la punctul 3;
- Guvernul maghiar își asumă obligațiunea de a considera egale cu ceilalți cetățeni maghiari persoanele care, pe baza deciziei arbitrar, dobândesc cetățenia maghiară, dar sunt de naționalitate română. Guvernul român își asumă aceleași obligațiuni pentru cetățenii români de naționalitate maghiară care rămân în teritoriul statului român;
- Reglementarea tuturor celorlalte chestiuni de detaliu rezultate din schimbarea de suveranitate va forma obiectul unor negocieri directe între guvernele român și maghiar;
- În cazul în care, în executarea prezentului arbitraj, ar apărea dificultăți sau îndoieli, guvernul român și cel maghiar se vor înțelege direct.
- În cazul în care nu vor reuși să cadă de acord asupra vreunei chestiuni, cele două guverne vor prezenta problema guvernului italian și celui german, care vor lua în această privință o decizie definitivă¹⁵.

Ca o consecință imediată a arbitrajului de la Viena, teritoriul cedat urma să fie evacuat într-o perioadă de două săptămâni, mai precis până la 13 septembrie 1940, orele 24.00, în nouă etape succesive. Noua frontieră stabilită prin sentința de la Viena urma traseul: Salonta, Oradea, Huedin, Cluj, Turda (rămânând României), Târgu-Mureș, Odorhei, Sfântu-Gheorghe, Zagon, Covasna, linia

¹⁵ *Ibidem*, p. 115.

Carpaților Occidentali, Vatra Dornei, Cârlibaba și Tomnaticul¹⁶. În urma aplicării arbitrajului, românii au început să se refugieze în teritoriul rămas României în urma cedării teritoriale din anul 1940, din motive diferite: unii au fugit sau au fost alungați de autoritățile sau de populația de origine maghiară, la rândul lor o mare parte a ungarilor, rămași în sudul Transilvaniei au părăsit aceste teritorii, îndreptându-se spre nordul provinciei.

În toamna anului 1940, când guvernul de la Budapesta a inițiat o politică de retorsiune, constând în efectuarea unor expulzări ale românilor din nordul Transilvaniei, cel de la București, a luat măsuri similare. În urma efectuării unor statistici, s-a stabilit că s-au retras din Transilvania de Nord, în ultimele patru luni ale anului 1940, voluntar sau forțat, peste 200.000 de români, timp în care spre Transilvania de Sud ar fi plecat aproximativ 160.000 unguri¹⁷. Deoarece fuga peste graniță și expulzările tindeau să ia proporții îngrijorătoare cu consecințe grave asupra stării economice a celor refugiați, cărora cele două guverne nu se dovedeau a fi capabile să le asigure mijloace de subzistență, care să satisfacă cererile unui trai decent, guvernele de la București și Budapesta, au apelat la ajutorul Berlinului.

Nu cunoaștem nici soluția oferită de Berlin, nici măsura prin care, ea a influențat politica celor două țări în legătură cu micșorarea populației, cert rămâne, însă, faptul că în primăvara anului 1941, în condițiile în care refugiul dintr-o țară în alta continua, reprezentanții maghiarilor și românilor au încercat să oprească acest exod. Astfel că guvernul maghiar a emis o serie de dispoziții pe baza cărora se interzicea intrarea în Ungaria a persoanelor ce solicitaseră să părăsească România pe cale legală. Chiar dacă formalitățile legale de repatriere au întâmpinat obstacole, plecările ilegale n-au încetat. Din relatările martorilor, reiese că înainte de anul 1940, românii s-au înțeles bine cu maghiarii¹⁸. O parte dintre locuitorii de origine română au stat puțin în Transilvania sub ocupația maghiară, un an sau chiar doi să vadă cum va fi, iar după această perioadă mulți s-au decis să plece din diferite motive, legal sau mai puțin legal.

În perioada refugiului, țara se afla într-o situație grea, armata era demoralizată de obligația ce i s-a impus: să se retragă fără luptă. Refugiații formau o mare masă de oameni nemulțumiți și fără locuințe, fapt pentru care țara era amenințată de mari lipsuri¹⁹. Primul pas pe care trebuiau să-l facă refugiații, după ce au trecut granița, era înscrierea lor. Înregistrarea se făcea conform unor fișe, iar cei cu leziuni sau care au suferit bătăi au fost fotografiați. Înregistrarea este benevolă. La un moment dat, Gheorghe Munteanu, comisarul general al refugiaților, într-o

¹⁶ Cornel Grad, Constantin I. Stan, Doru E. Goroa, *Evacuarea teritoriilor românești cedate în vara 1940*, în „Acta Musei Porolissensis”, XIX, 1995, p. 345.

¹⁷ Dumitru Șandru, *Mișcări de populație din sudul și nordul Transilvaniei (1940-1944)*, în „Acta Musei Porolissensis”, XX, 1996, p. 399.

¹⁸ Gavril Molnar – avocat, fost prim-pretor al plășii Satu Mare în perioada noiembrie 1944–mai 1945. Mărturie orală, interviu realizat în Satu Mare, februarie 1995.

¹⁹ *Stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri. Guvernarea Ion Antonescu*, vol. I (ianuarie-martie 1941), București, 1998, p. 747.

ședință a Consiliului de Miniștri, a declarat că era convins că 50% din refugiați nu sunt înregistrați²⁰.

*

Din punct de vedere statistic este destul de dificil să oferim cifre exacte în primul rând datorită exodului neoficial, o bună parte dintre refugiați plecând fără să fie luați în vreo evidență la plecare. În această situație erau „coloniștii” stabiliți pe aceste meleaguri după Primul Război Mondial, care, odată cu aplicarea reformei agrare din 1921, se simțeau amenințați de noul regim.

După ce erau înregistrați, refugiații trebuiau să se înscrie la Biroul Populației din cadrul Poliției. Oamenii erau obligați să depună o cerere, pentru a se înscrie, iar organele poliției le înmânau un certificat prin care dovedeau că s-au înscris²¹. Cei care s-au refugiat pe cale legală, veneau cu un buletin de înscriere, de culoare verde, la Biroul Populației li se punea ștampila, ei având obligația să-și scrie locul unde s-au stabilit. Cei care nu aveau buletine, li se eliberau certificate, prin care dovedeau că s-au înscris. Comisariatul General al Refugiaților, cu sediul la București, a acordat o atenție deosebită acestora. Toți au fost înregistrați într-un fișier central cuprinzând datele personale și familiale. Acest fișier era prevăzut cu fotografii²².

În cursul anului 1943, Comisariatul General al Expulzaților și Refugiaților din Transilvania de Nord cu sediul la București a adus la cunoștință tuturor transilvănenilor care se găseau în vechiul Regat, înainte de arbitrajul de la Viena, și care aveau bunuri sau familii în Transilvania de Nord, faptul că urmau să obțină carnet de refugiați, numite „carnete de categoria a II-a”. Deosebirea dintre cele două categorii era că numai cei care dețineau carnet de prima categorie aveau dreptul la ajutoare din partea statului²³.

Totuși, se poate spune fără a greși, că cifre exacte privitoare la migrația populației din nordul și din sudul Transilvaniei pentru anii 1940-1944 nu există. Numărul refugiaților din Transilvania de Nord înscriși cu toate datele în fișierul central, întocmit de Comisariat, la data de 1 ianuarie 1943 era de 193.093. La acestea trebuie adăugat că există un număr considerabil de refugiați care n-au trecut pe la fișierul central, care poate fi socotit între 70-80.000, astfel încât numărul total al refugiaților din Transilvania de Nord s-ar putea ridica la 260-270.000.

Arhivele Naționale din Satu Mare păstrează situații cu privire la acest episod care s-a întins pe mai mulți ani. Prima evidență a persoanelor refugiate a fost constituită în 1940, dosarul fiind intitulat *Index alfabetice al refugiaților din județ*

²⁰ *Ibidem*, vol. VII (mai-iunie 1942), p. 257.

²¹ Ion Corneanu, Vasile Moiş, *Intoleranță și crimă. Golgota sătmăreană 1949-1944*, Satu Mare, 2003, p. 132.

²² *Ibidem*.

²³ „Ardealul”, anul III, nr. 5, 30 ianuarie 1943, p. 7.

în urma *Dictatului de la Viena*²⁴. De menționat că această evidență este una alfabetică și cuprinde vechiul teritoriu al județului Satu Mare. De asemenea, toate numele persoanelor refugiate și ale localităților sunt în limba română. O analiză mai atentă ne permite să observăm că între persoanele care au ales refugiul (deci au fost luați în evidență) se găsesc nume importante din istoria acestor locuri, oameni cu poziții importante în societate. Putem aminti aici chiar prima poziție din tabel²⁵, unde apare numele lui Octavian Ardelean, fost prefect al județului Satu Mare în perioada 1935-1937²⁶. Astfel de exemple nu sunt deloc singulare: Ilie Carol Barbul, Paul Benea, Andrei Doboși, personalități marcante ale vieții politice sătmărene ș.a. Locurile de destinație au fost Lugoj, Turnu-Severin, Buzău, Orșova, Caransebeș, Mediaș, Sibiu, Blaj, Beiuș etc.

Numărul refugiaților din acest dosar se ridică la 2.264 de persoane, la care se adaugă și membrii familiei în cazul refugiaților căsătoriți cu familie. Într-o lucrare monografică referitoare la personalitățile Sătmărilor, publicată în anul 2000, mărturisesc că am întâmpinat foarte multe greutăți în obținerea de informații cu privire la unele persoane, datorită vidului creat de plecarea acestora din zonă în 1940, fără a cunoaște destinația lor exactă și perioada de refugiu.

La 17 mai 1942 a fost întocmită de autoritățile maghiare locale o altă evidență a persoanelor refugiate din județ, situație care se găsește în dosarul *Ordine, rapoarte, dispoziții, tabele cu refugiații din județ după cedarea Ardealului precum și supravegherea unor cetățeni de naționalitate română*²⁷. Această situație cuprinde fostul județ Satu Mare, însă fără municipiul reședință de județ²⁸, cu mențiunea că toate numele de persoane sau localități au fost maghiarizate. Numărul total al persoanelor refugiate se ridică la 2.660 persoane, la care se adaugă aparținătorii familiei după caz. Statistica autorităților oferă cifra de 2.560 refugiați, însă în cuprinsul tabelului am constatat o eroare de dactilografiere la numărul curent, de 100 persoane. Doresc să menționez că numele persoanelor incluse în evidența refugiaților din 1940 nu se regăsesc în situația întocmită la 17 mai 1942.

Revin la ideea că numărul exact al persoanelor refugiate este foarte greu de stabilit, chiar și al persoanelor aflate în evidențele autorităților, în condițiile în care nu întotdeauna erau trecuți pe liste și aparținătorii acestora, fapt confirmat în mai multe rânduri de martorii acestui exod. De asemenea, lipsesc aproape în totalitate evidențele cu refugiații care erau salariați la Căile Ferate Române, sau cu cei ai instituțiilor militare. Mulți tineri au fugit în România ca urmare a primirii ordinelor de încorporare în armata maghiară. Din discuțiile avute cu persoanele aflate în refugiu în momentul când s-a constituit Asociația Refugiaților, cărora statul le oferea anumite despăgubiri proporțional cu perioada refugiului, am

²⁴ Serviciul Județean Satu Mare al Arhivelor Naționale (în continuare SJSMAN), Fond *Prefectura Județului Satu Mare*, dosar 56/1940.

²⁵ *Ibidem*, f. 1.

²⁶ Claudiu Porumbăcean, Bujor Dulgău, *Oameni din Sătmări*, Satu Mare, 2000, p. 15-17.

²⁷ SJSMAN, Fond *Prefectura Județului Satu Mare*, dosar 7/a/1941.

²⁸ *Ibidem*, f. 94-136.

constatat că foarte mulți nu se regăseau în evidențele întocmite de autorități, motiv pentru care erau nevoiți să se deplaseze în zonele unde s-au stabilit în perioada 1940-1944 pentru a procura documente doveditoare.

*

Imediat după 23 august 1944, unul dintre principalele obiective ale Guvernului Sănătescu a fost eliberarea teritoriului pierdut ca urmare a arbitrajului de la Viena din 30 august 1940. Semnată la 12 septembrie 1944, Convenția de armistițiu dintre Puterile Aliate și România considera nul acest arbitraj (art. 17 și 19)²⁹, iar la 10 octombrie, regele Mihai a promulgat Legea nr. 487, care decretează înființarea Comisariatului român pentru administrarea regiunilor eliberate ale Transilvaniei³⁰, acesta urmând să reprezinte autoritatea guvernului român în teritoriul eliberat. În funcția de înalt comisar a fost numit Ionel Pop, membru PNȚ, iar secretar general Vasile Barbul, general în rezervă. Pe lângă Comisariat, s-a constituit și un comitet cu rol consultativ, prezidat de înaltul comisar, în sarcina căruia revenea responsabilitatea de a se pronunța în toate problemele principale care priveau administrația părții de nord a Transilvaniei³¹. La 25 octombrie 1944, teritoriul României a fost eliberat, iar refugiații din Transilvania de Nord se puteau pregăti pentru întoarcerea acasă, însă, din păcate, vremurile ce urmau să vină după eliberare aduceau un nou regim dictatorial, cel comunist.

Așadar, pentru a crea o atmosferă populară favorabilă guvernului pe care îl impusese la cârma României, autoritățile de ocupație sovietice acceptă, la 9 martie 1945, restabilirea administrației românești în partea de nord a Ardealului. Așadar, poate cea mai importantă consecință politico-administrativă a arbitrajului de la Viena din 30 august 1940 o constituie instaurarea comunismului în România, chestiunea retrocedării Transilvaniei de Nord nefiind altceva decât un șantaj politic din partea Uniunii Sovietice la adresa României. Cu siguranță că până la urmă soarta României din punct de vedere politic ar fi fost tot aceeași, sub tutela comunismului, însă lucrurile ar fi fost mult schimbate dacă chestiunea Transilvaniei nu ar fi intrat în discuție.

²⁹ Victor Frunză, *Istoria stalinismului în România*, București, 1990, p. 164.

³⁰ SJSMAN, Fond *Prefectura județului Satu Mare*, dosar 63/1945, f. 5.

³¹ Ioan Silviu Nistor, *Constituirea și activitatea Comisariatului pentru administrarea Transilvaniei eliberate (octombrie 1944-martie 1945)*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca” (A.I.I.A.), 1983-1984, p. 493.

ANEXE

PREFECTURA JUDEȚULUI 1)	SATU MARE
SATU MARE 2)	FOND nr. 14
	INVENTARIAT SUB nr. 56

DOSAR Nr.

referitor la INDEX ALFABETIC AL REFUGIAȚILOR
DIN JUDEȚ ÎN URMA DICTATULUI DE LA VIENA.

Date încheierii: 1940

Data începerii: 1940

File: 48

Vol.

Termen de păstrare

..... ani

SJSMAN, Fond Prefectura Județului Satu Mare, dosar 56/1940.

No nr	Numele si Prenumele	Localitate de unde vine	Amici lul actual	Clasa Civita	daca stabil sau nu este stabil	Mur clasa jurat	A
1	Andelean Octavian	Latu-mare	Jugoj	necesarit	nu		
2	Alboiu Vasile	Baza Mare	"	casat	da	Jug-jin	
3	Alboiu Floria	"	"	"	"	"	
4	Anghius Elizabeta	Latu-mare	"	necesarit	"	Jugoj	
5	Andereo Floria	"	"	"	"	"	
6	Andereo Frina	"	"	"	"	"	
7	Andereo Vasile	"	"	casat cu 3	"	"	
8	Andereo Emil	"	"	necesarit	"	"	
9	Andereo Maria	"	"	casat cu 3	"	"	
10	Andronescu Vasile	"	"	" 2	"	Jugoj	
11	Andronescu Vasile	"	"	" 2	da	"	
12	Andronescu Vasile	"	"	"	"	"	
13	Alexandrescu Dumitru	"	"	"	"	"	
14	Alboiu Gheorghe	Saraspric	"	casat cu 2	"	"	
15	Alboiu Hortensia	"	"	"	"	"	
16	Andelean Gavril	Odoreu	"	" 2	"	Prad Cataunbes Prad	
17	Anton Mircea	Latu-Mare	"	necesarit	"	Bucur Jugoj	
18	Alan Teodor	"	"	casat	"	Jucegi	
19	Andeleanu Teodora	Baza Mare	"	lad cu lesii	"	Jugoj	
20	Apostol Alexandru	Latu-Mare	Durau	casat 1.	"	Durau, Focsa	
21	Antici Gheorghe	"	Jugoj	" 3.	"	"	
22	Andeleanu Mihail	"	"	" 1	da	Prad nuu Serca	
23	Andeleanu Ana	"	"	"	"	"	
24	Alexe Ecaterina	Carovic	"	" 1.	"	Prad Kunin	
25	Alexe Pompiliu	"	"	"	"	"	
26	Adamovici Maria	Latu-mare	"	" 2.	"	"	
27	Aoram Valer	"	"	necasar	"	"	
28	Andeleanu Paul	"	"	casat 1.	da	Jugoj	
29	Andeleanu Alexandru	"	"	"	"	"	
30	Astene Constantin	Baza-Mare	"	"	"	Jugoj	
31	Albut Ana	Latu-mare	"	necasarit	"	"	
32	Andruica Gheorghe	"	"	casat 3	"	"	

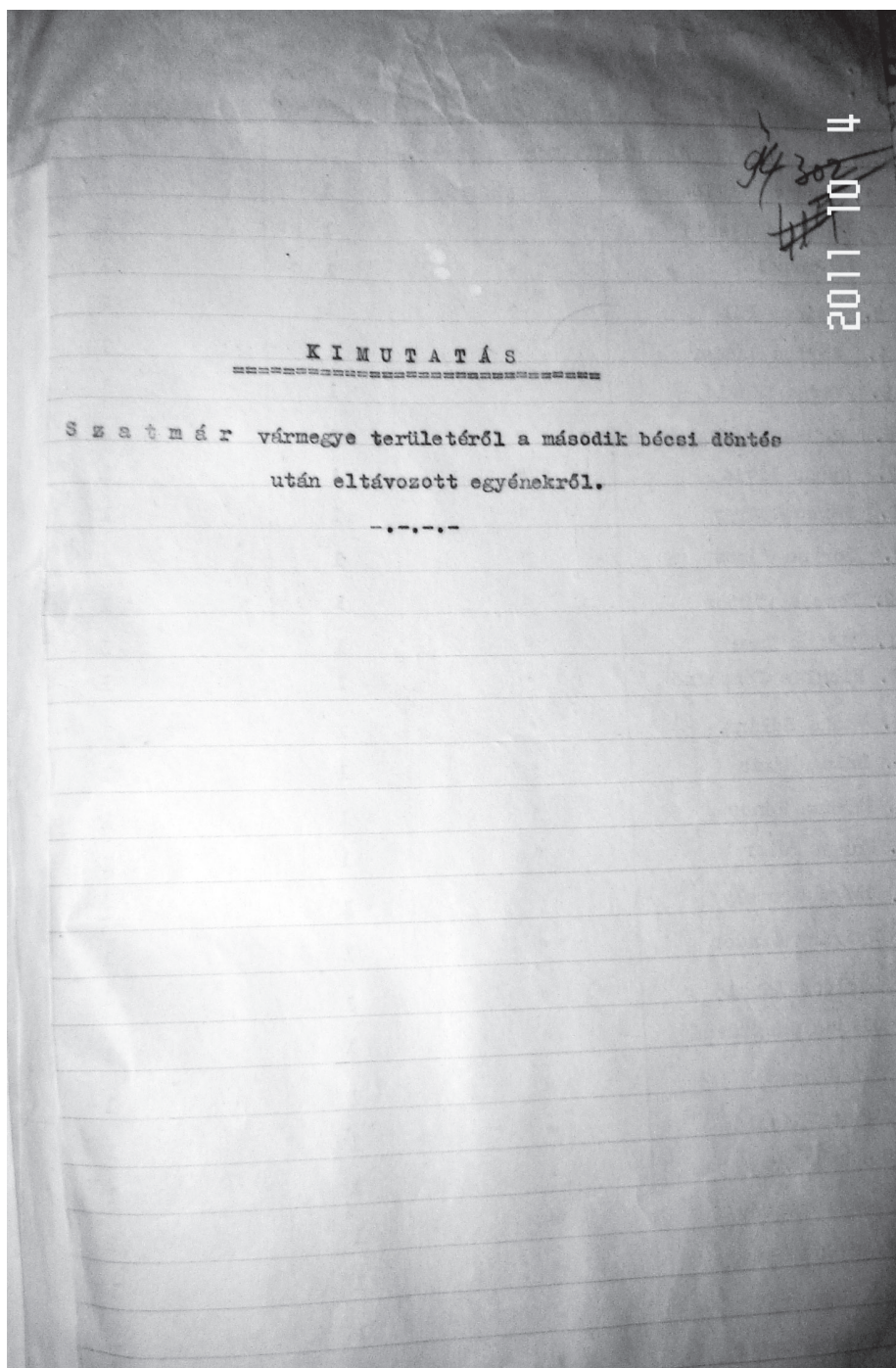
SJSMAN, Fond Prefectura Judeului Satu Mare, dosar 56/1940, f. 1.

Refugiul populației românești din județul Satu Mare după aplicarea celui de-al doilea arbitraj de la Viena

No nr	Numele și Prenumele	Locașul de unde vine	Comu- nă acel	Starea Cioplă	Case sau alte imob. bunuri	Mund de drăce și punchmeșe	
1	Băra Elena	Satu-mare	Jugoj	casat	da	Jugoj, Tuișoara	
2	Bătea Gheorghe	Seini	"	necesar	-	Seini, Orăștie	
3	Bătea Cornel	Satu-mare	"	"	-	Tuișoara Brad.	
4	Băta Gheorghe	"	"	"	-	Jugoj, Brașov	
5	Bărbul Coriolan	Carasău	"	"	-	Brad, Tuișoara	
6	Bogdan Andrei	Satu-mare	"	Casă 3	5	Brașov, Sibiu	
7	Blașu Ioan	Seini	"	"	2	Sibiu, A. Julia	
8	Bruicu Constantin	Ruta	"	"	1. 3	da Gorj	
9	Budisteanu Victor	Satu-mare	"	"	2	- Tuișoara	
10	Budisteanu Irina	"	"	"	2	- "	
11	Burmar Ioan	"	"	"	2	da Jugoj, Tuișoara	
12	Bortos Ispas	"	"	"	7.	nu " "	
13	Băințan Sofia	Vești	"	vad	1	-	
14	Beres Iuliu	Satu-mare	"	necesar	1	Blaj, Sibiu	
15	Benea Teodor	"	"	Casă 1	3	Brad, Beja	
16	Benea Maria	"	"	"	2	-	
17	Bornea Ioan	"	"	necesar	1	Severin	
18	Bărdanaj Gheorghe	"	"	Casă 2	2	T. Severin	
19	Bogdanescu S. Paul	"	"	"	4	6	-
20	Bucurescu Pompiliu	Viștea	"	"	2	-	
21	Budeanu Aurel	"	"	necesar	7	- Jugoj.	
22	Bortu Emil	"	"	"	2	- " Tuișoara	
23	Borinde Ioan	"	"	Casă 2	2	- " Blaj	
24	Buteanu Victor	"	"	necesar	1	- " Brad	
25	Bădicu Dumitru	"	"	Casă 1	da	Brașov	
26	Băncău Gheorghe	"	nașterea	1	2	nu -	
27	Bogdan Maria	"	"	"	3	2	-
28	Buteanu Ioan	Băișoare	"	necesar	1	- Tuișoara	
29	Bucurman Ioan	"	"	"	1	nu -	
30	Bocianu Aurora	Satu-mare	Flăcu	Casă 1	da	"	
31	Bleancu Ioan	Băișoare	Jugoj	necesar	1	- Măbeș	
32	Băicu Teofil	Viștea	"	Casă 1	2	- Jugoj	

SJSMAN, Fond Prefectura Județului Satu Mare, dosar 56/1940, f. 3.

A		L	
ARDUD - 310, 314-315	(Ardud Vărac)	LECHIAȚA - 308	LĂPUȘEL - 320
ACIVA - 318		LIVADA - 314-316	LUCAREȘTI - 336
ARNĂUȚI - 318 V	ARA (Covorani)	LĂȘCHIA - 317	LIPAU - 339
ANDRIU - 322 V	-311-		
ARIEȘU DE CÂMP - 318		M.	
ARIEȘU DE PRAVE - 333		MOTINU Mic - 323-324	MIREȘU MARE - 336
AMĂȚI - 338		MĂDĂRAȘ - 311-316	MICULA - 337
		MEDEA - 313-315	MEDIEȘU AȘTEI - 341
		MOCIȘA - 320-V	MĂRIȘU - 344
B		N	
BĂDINEȘTI - 307	Bodnău - 309	NEGREȘTI - 307	NECOPOI - 311
BĂDĂL - 307	BERVEȘI - 322-V		
BĂGIȘ - 311	BECEA - 322 V	O	
BOLNA - 314-316	BERCHEA - 334	OMREU - 340	OCOLUȘ - 320 V - Opașnouli 30
BĂIA MARE - 318	BUCIUMI - 336		
BERLINA - 316 V	BUTEȘA - 336	P	
BĂIȚA - 318 V	BOTIȘ - 336, 337	PORTIVA - 321 V - 322	PĂDULEȘTI - 325
BĂDĂRIȘA MARE - 318 V	BERCU - 340		PĂMI - 342 V
BĂDĂRIȘA MICĂ - 320 V	BICĂU - 342	PRILOG - 309	
	BOBESȚI - 343	R	
C		RĂCĂR - 307	REGEA - 319 V
CĂREI - 302 V - 307	CERNEȘTI - 316-317	RĂȘOR - 317	REMETEȘI - 334
CĂLĂNEȘTI - 308-309	CIOREȘTI - 317		ROȘCOCI - 343
CĂMĂRĂȘA - 308	COȘA - 317 (Hărăuș)	S	
CRĂDĂDOȘTI - 311 V	CHIUSĂRIA - 319 V	SĂTU MARE - 307	ȘISEȘTI - 321
CHILIA - 312	CAVNIC - 320-320 V	SĂI - 312	ȘINDREȘTI - 307
CĂRĂȘU - 339-340	CICĂRLĂU - 321	SOLDANĂ - 314-315	SOMCUTA - 333
CRUCIȘOR - 342	CHECHIS - 321 V	SOCOPCEL - 314	SĂTU LUNG - 338
CORUȚA - 317	CULCEA - 334	SĂINA - 314	SOMCUTA MARE - 3
COTĂLNIC (Mănăstir) - 316-318	CIOLEȘI - 336	SĂTU NOU DE SUS - 319-34 V	ȘTEFĂRA - 338
CULCĂU Mic - 337	CURTUȘU MIC - 316	SĂTU NOU DE JOS - 320 V	ȘEȘTI - 341
CĂRBUNĂRI - 348		SĂSĂRI - 319 V	SOMEȘENI -
D		SĂCĂLAȘENI - 320 V - 321	SĂMĂLĂUȘI -
DĂNEȘTI - 321	DOMĂNEȘTI - 324	SURDEȘTI - 321 - 321 V	
DUMBRĂVIȚA - 321	DĂNEȘTI CĂMĂRĂȘII - 338	SĂHISLĂU - 324 337 V	
DĂNEȘTI - 322 V - 323	DOBA - 338-339	T	
E		TRIP - 307	TĂUȚI DE JOS - 34 V
FINTEȘU - 324 V	FINATE - 317	TRĂȘOLȚ - 307 308	TĂMĂRA - 338 V
FOIENȚI - 324 V	FĂRCAȘA - 318 V - 319	TUR - 309	TĂUȚI DE SUS - 315
FERȘIG - 336		TEREȘTEȘTI - 312-313	TIREȘTI - 324 V
		TRĂȘTIA - 317	TULGHES - 324
G		U	
GERĂȘA - 313-315	GHENCI - 323	UNBURĂȘ - 321 V	URZICEȘTI - 322 V
	Gurmoș - 312-V	V	
H		VĂLA - 308-309	VETIȘ - 340-341
HOMOROD DE MĂLCO - 313-315	HOMOROD DE JOS - 314	VAD - 317	VĂLEȘII - 344
HOMOROD DE SUS - 311-315	HODIȘA Mic - 316	VEZENIȘU - 322	
HORVĂL - 336		VĂLEȘI - 336	
I			
IȘTRĂU - 324	IEȘĂRIȘTE - 342		
J			

SJSMAN, Fond *Prefectura Județului Satu Mare*, dosar 7/a/1941, f. 94.

Fr. nr.	A Hamadniba távozott neve	Hely közösségből távozott el.	As eltd-vozottak száma	mányon laktak a visszaszocietelés előtt a visszaocietelt erdélyi területen.
	NAGYKÁROLY megyei város.			
	Nagykároly			
1.	Jurva Miklós	"	1	1
2.	Szkubli László és Kornél	"	1	1
3.	Geiger Pál	"	1	1
4.	Sajtos Sándor	"	1	1
5.	Varga László	"	1	1
6.	Kajbus Mihály és neje	"	2	2
7.	Rusu Livia	"	1	1
8.	Ferica György	"	1	1
9.	Feraca János	"	1	1
10.	Feraca Viktor	"	1	1
11.	Bidián Emma	"	1	1
12.	Mikulás Józsefné	"	1	1
13.	Vanka Bálint	"	1	1
14.	Balog Mária	"	1	1
15.	Márkus János	"	1	1
16.	Varga Péter	"	1	1
17.	Glága Gergely	"	1	1
18.	Nyirány Sándor	"	1	1
19.	Zsoldea László	"	1	1
20.	Olajos Gusztávné	"	1	1
21.	But János	"	1	1
22.	Musza László	"	1	1
23.	Gozár György	"	1	1
24.	Erdői Gusztáv	"	1	1
25.	Hegrescu György	"	1	1
26.	Kuk Sándor	"	1	1
27.	Cartis Demeter	"	1	1
28.	Minau György	"	1	1
29.	Cotet Flórián	"	1	1

SJSMAN, Fond Prefectura Județului Satu Mare, dosar 7/a/1941, f. P4v.

Refugiul populației românești din județul Satu Mare după aplicarea celui de-al doilea arbitraj de la Viena

№.	A Româniaba távo- zott neve	Mely községből távozott el.	As eltá- voztak száma.	As eltávoztak közül hányan lártak a vissza- csatolás előtt a vissza- csatolt erdélyi területen
347	Berinde Jakab	Kányaháza	1	1
348	Opsitos Marika	"	1	1
349	Dobás László	"	1	1
350	Pap László	"	1	1
351	Kontra László	"	1	1
352	Gyirásztó Gergely	Avaslekenese	1	1
353	Margita György	"	1	1
354	Zsibók György	"	1	1
355	Zsibók Mihály	"	1	1
356	Gávró János	"	1	1
357	Zsibók Mihály	"	1	1
358	Izsák László	"	1	1
359	Jonika Péterné	Komorján	1	1
360	Simonka Demeterné	"	1	1
361	Doros László	"	1	1
362	Popa Tivadar	"	1	1
363	Csorba Lászlóné	"	1	1
364	Szilágyi László	"	1	1
365	Pap György	"	1	1
366	Kosztó László	"	1	1
367	Bile Jakab	Tartolc	1	1
368	Ardeleán Mihály	"	1	1
369	Bile Mária	"	1	1
370	Riskó Irén	"	1	1
371	Bud Györgyné	"	1	1
372	Szo, esán László	"	1	1
373	Doros Mihályné	"	1	1
374	Doros János	"	1	1
375	Finta Tamás	"	1	1
376	Márc László	"	1	1
377	Zap János	"	1	1
378	Pap Jakab	"	1	1
379	Stefucz János	"	1	1

SJSMAN, Fond Prefectura Județului Satu Mare, dosar 7/a/1941, f. 100.